

však chtěl zdůraznit, že výborně je zpracován vývoj samosprávy v celém období, v některých obdobích pak vývoj politické správy (zejména mistrně jsou zpracovány návrhy na reformu veřejné správy před první světovou válkou na str. 329–335), na vrcholné úrovni je zpracována celá V. kapitola, výborně je postižen vývoj zdravotní služby, vojenství a rovněž některé další úseky.

Autoři se nedopouštějí zjednodušování složitého vývoje státu a práva a vidí vývoj v Rakousko-Uhersku a v Československé republice v širokých mezinárodních a středoevropských souvislostech. Je možné to dokumentovat obzvláště na II. svazku, kde je správně zařazena předmnichovská CSR do rámce evropského vývoje. Je zde zdůrazněna relativní pokrokovost ústavy předmnichovské republiky, na druhé straně však skutečnost, že organizace i mechanismus parlamentu byly většinou převzaty z Rakouska, kde zákonodárný a zastupitelský orgán nikdy neměl širokou pravomoc a o důležitosti demokratizace a parlamentarizace vládní moci neuvažovala ani česká veřejnost. Pokud se týká státního aparátu, zůstalo v ČSR i v úřednictvu a v armádě nemálo z mentality rakousko-uherské byrokracie. Ale způsob úřadování, vztahy mezi úředníky a občanstvem byly v porovnání s okolními státy demokratické. Demokrati-zovala se držba půdy, zrušilo se politické kastovníctví, vzniklo značné sociální zákonodárství. Podobně i v souvislosti s reakčním omezením volebního práva dospívají autoři k závěru, že přes nedemokratická omezení zůstala parlamentní soustava zachována a volební právo bylo podstatně demokratičtější ve srovnání s jinými středo-evropskými státy.

Správně je zde rovněž charakterizována druhá republika jako stát, ve kterém se ještě naplno neprojevil všechny znaky fašistické diktatury, její podstatné charakteristické rysy – snaha umlčet dělnické hnutí, odstranit atributy buržoazní demokracie a zavádět totalitní fašistický režim – vystupovaly však stále jasněji do popředí.

Závěrem je možno říci, že syntéza dějin státu a práva v Československu v období kapitalismu patří k reprezentativním dílům naší právní historie. Kolektivitu více než dvacetí autorů se podařilo zaplnit dlouholetou citelnou mezeru a vytvořit dílo, kterému se bezesporu dostane náležitého ocenění jak u nás, tak i v zahraničí.

J. Janák

NIKTORÉ PROBLÉMY SPRACOVANIA DEJÍN SLOVENSKA 1918–1938

V poslednom desaťročí venujú historici zvýšenú pozornosť dejinám Slovenska v predmnichovskej republike. Práve toto obdobie je charakteristické vznikom problémov ovplyvňujúcich vzťahy našich národov i po oslobodení. Poznanie ich genézy je základom k pochopeniu ďalšieho vývoja Slovenska.

Časť prác o dejinách Slovenska v danom období vzniklých do roku 1948 tvoria dobové články a práce M. Hodžu, I. Dérera, V. Šrobára, F. Ďurčanského, K. Sidora, davistov slúžiace momentálnej politickej potrebe, ktoré pre nás zostávajú dokumentom akým spôsobom, s akými argumentami vystupuje tá-ktorá skupina, či strana pri hájení svojich názorov. Českí a slovenskí historici predmnichovskej republiky venovali pozornosť vytvoreniu republiky a prvým rokom jej existencie – K. Krofta, F. Houdek; V. Chaloupecký a A. Pražák zdôvodňovali ideu jednotného československého národa. Dodnes je možné čerpať z materiálovo bohatej práce A. K. Medveckého¹ – Slovenský prevrat – či už ide o činnosť SNR, situáciu na východnom Slovensku, rabovanie židovského obyvateľstva, alebo o vojenské stretnutie československého a maďarského vojska.

Po oslobodení sa pozornosť historikov novších dejín zákonite sústredila na obdobie vojny, predmnichovská republika se ocitá na okraji ich záujmu. Jedným z mála, ktorý sa k tomuto obdobiu vracia, je Š. Adamovič,² najväčšiu pozornosť však venuje až obdobiu autonómie. Prvou väčšou prácou o Iudákoch, s dôrazom na úlohu Iudác-

¹ A. K. Medvecký, *Slovenský prevrat I.–IV.* Trnava 1930–1931.

² Š. Adamovič, *Zánik prvej ČSR.* Banská Bystrica 1945.

kych vodcov v celom hnutí, je Dérerov *Slovenský vývoj a ľudácka zrada*.³ Mnohé významné dokumenty a materiály nazhromaždené pri procesoch s vedúcimi predstaviteľmi fašistického slovenského štátu⁴ sa dostávajú na verejnosť až po roku 1948.

Na širšej základni sa rozvíja bádanie o prvej republike až po februári 1948. Tážisko záujmu historikov sa postupne presúvalo z jednej problémovej oblasti do druhej, vzhľadom na určitý stupeň spracovanosti danej problematiky i na aktuálne požiadavky spoločnosti. V tomto stručnom pohľade na literatúru viažucu sa k medzivojnovému Slovensku je sústredená pozornosť predovšetkým na podchytenie hlavných vývojových línií v spracovanosti problémov slovenskej spoločnosti, ich nedostatkov, medzier a ďalších možných ciest našej historiografie. Práce nie sú radené časovo, ale do tematických okruhov: začleňovanie Slovenska do ČSR (ohlas VOSR, miesto Slovenskej republiky rád v našich dejinách), práce k hospodárskym problémom Slovenska, politické dejiny (dejiny centralistických strán, HSLS, KSČ, revolučné hnutie robotníkov, roľníkov, mládeže, činnosť davistov), národnostná otázka (problémy maďarskej a nemeckej menšiny, slovenská otázka).

Kritické hodnotenie produkcie slovenských buržoáznych politikov a publicistov o prvých rokoch republiky nachádzame v práci V. Krála *Intervenční válka československé buržoazie proti Maďarské sovětské republice v roce 1919*.⁵ Problémami začleňovania Slovenska do ČSR sa zaoberá v svojej štúdií M. Vietor,⁶ zložitost postavenia SNR v tomto období rozoberá najnovšie N. Krajčovičová a iní.⁷ Zaujímavá je štúdia M. Hronského⁸ o účasti slovenských dobrovoľníkov na obsadzovaní Slovenska československým vojskom. K prácam o vojenskej situácii na Slovensku po roku 1919 patria dve štúdie L. Holotíka⁹ o úlohe francúzskej a talianskej misie na Slovensku. Nesporne zaujímavý bol postoj Maďarska a Poľska k Slovensku v tomto období, maďarsko-slovenské vzťahy rozoberajú nielen naši historici – L. Tajták,¹⁰ ale i maďarskí – Ferenc Boros.¹¹ J. Valenta¹² si všima vzťah poľskej politiky a Slovenska v roku 1919.

Nový rozbor a hodnotenie revolučného hnutia na Slovensku prinášajú práce M. Gosiorovského¹³ o slovenskom proletariáte pri vzniku republiky, M. Dzvonička¹⁴ a L. Holotíka¹⁵ o ohlase VOSR na Slovensku. Charakter a miesto Slovenskej republiky rád v našich dejinách bolo téma diskusie, ktorú usporiadal ÚD KSČ¹⁶ v roku 1958. Podnety a výsledky diskusie sú zhrnuté v práci L. Holotíka¹⁷ o Slovenskej republike

³ I. Dérer, *Slovenský vývoj a ľudácka zrada*. Praha 1946.

⁴ *Pred súdom národa I.–IV.* Bratislava 1947.

⁵ V. Král, *Intervenční válka československé buržoazie proti Maďarské sovětské republice v roce 1919*. Praha 1954.

⁶ M. Vietor, *Zapojenie Slovenska do ČSR v r. 1918*. Právněhistorické studie, roč. XIV, 1969, str. 59–84.

⁷ N. Krajčovičová, *Slovenská národná rada v roku 1918*. HČ, roč. XVII, 1969, str. 177.

⁸ M. Hronský, *K otázke účasti slovenských dobrovoľníkov na obsadzovaní Slovenska čs. vojskom (november 1918–marec 1919)*. HČ, roč. XX, 1972, str. 541.

⁹ L. Holotík, *Úloha talianskej a francúzskej vojenskej misie na Slovensku v roku 1919*. HČ, roč. I, 1953, č. 4, str. 561; HČ, roč. II, 1954, č. 1, str. 39.

¹⁰ L. Tajták, *Maďarské snahy o riešenie slovenských otázok v rokoch 1918–1919*. Zborník FF UKo, Historica, roč. XXII, *Slovenská otázka a stredná Európa v novovekých dejinách*. Bratislava 1971, str. 209.

¹¹ Ferenc Boros, *O protičeskoslovenských revisionistických plánech horthyovské reakcie 1919–1920*. ČSČH, roč. XV, 1967, str. 344; týž, *Magyar-csehszlovák kapcsolatok 1918–1921-ben*. Budapest 1970.

¹² J. Valenta, *Poľská politika a Slovensko v r. 1919*. HČ, roč. XIII, 1965, č. 3, str. 403.

¹³ M. Gosiorovský, *Slovenský proletariát pri vzniku Československej republiky*. Zborník Ústavu SNP, roč. I, 1949, č. 4, Bratislava 1949.

¹⁴ M. Dzvoniček, *Ohlas VOSR na Slovensku 1918–1919*. Bratislava 1957.

¹⁵ L. Holotík, *Októbrová revolúcia a národnooslobodzovacie hnutie na Slovensku v rokoch 1917–1918*. Bratislava 1958; týž, *Októbrová revolúcia a revolučné hnutie na Slovensku koncom roku 1918*. HČ, roč. XV, 1967, č. 4, str. 469.

¹⁶ *Stenografický záznam vedeckej diskusie o Slovenskej sovietskej republike 1919*. 10. 9. 1958, rozmožnené.

¹⁷ L. Holotík, *O Slovenskej republike rád r. 1919*. HČ, roč. VII, 1959, č. 2, str. 173.

rád. Veľkým prínosom sú okrem prác M. Vietora¹⁸ i dokumenty o Slovenskej republike rád zostavené G. Mileiom a A. Smutným,¹⁹ ktoré vyšli maďarsky a slovensky. Obdobie 1918–1920 je charakteristické odlišným vývojom v českých zemiach a na Slovensku. Ani samotné Slovensko sa nevyvíjalo rovnomerne. Na zvláštnosti, špecifiká revolučného hnutia na východnom Slovensku upozorňuje Tajtáková práca²⁰ *Národnodemokratická revolúcia na východnom Slovensku v roku 1919*. Je to prvý pokus o rozbor zložitej situácie, ktorá v tejto časti Slovenska vznikla, jej príčin. štúdia M. Popoviča²¹ *K ohlasu Maďarskej republiky rád a Slovenskej republiky rád na Spiši* sa tiež viaže k tejto problematike. Pri hodnotení Slovenskej republiky rád sa stretáme aj s niektorými nepresnosťami a zjednodušeniami, napr. jej vplyv na masu členstva sociálnej demokracie, ako ho vidíme v práci M. Dzvoníka²² a pod.

S hodnotením Ľubochňianskeho zjazdu ako významného medzníka na ceste k založeniu KSC sa stretáme jednak v referátoch z vedeckej konferencie historikov ÚD KSS²³ o zjazde ľavice sociálnej demokracie v Ľubochni, jednak v prácach J. Husára,²⁴ L. Holotíka,²⁵ Terézie Kováčikovej.²⁶

Z množstva problémov predmníchovského Slovenska je venovaná najväčšia pozornosť jeho hospodárskemu vývoju. Faktom je, že pri akejkolvek problematike z tohto obdobia narazíme na jeho sociálne a politické dôsledky. Názory na stagnáciu či vzostupný ekonomický vývoj Slovenska sa rozchádzajú. Proti tvrdeniu o stagnácii priemyslu stavia H. Gebauerová²⁷ skutočnosť, že odbúravanie priemyslu sa dialo len počas hospodárskej krízy a týkalo sa prevažne ťažkého priemyslu, ľahký priemysel sa zatiaľ rozvíjal, pretože nebol nebezpečným konkurentom pre českú buržoáziu. Názor, že išlo o dezindustrializáciu Slovenska, sa stal jedným z hlavných argumentov protičeskej agitácie hlinkovských ideológov. Faktom zostáva, že sa Slovensku nepodarilo ani v období konjunktúry dohnať to, čo v období „odbúravania“ priemyslu stratilo. O zložitosti ekonomického vývoja Slovenska svedčí diskusia prebiehajúca na stránkach Ekonomického a Historického časopisu (P. Rapoš, M. Strhan).²⁸

S celkovým prehľadom hospodárskeho vývoja Slovenska sa stretávame v ekono-

¹⁸ M. Vietor, *Slovenská sovietska republika v roku 1919*. Bratislava 1955; týž, *Slovenská sovietska republika – prvý pokus o nastolenie diktatúry proletariátu na území Slovenska*. Bratislava 1959; týž, *Význam a miesto Slovenskej republiky rád v čs. dejinách*. Bratislava 1969.

¹⁹ *Dokumentumok a szlovák tanácsköztársaságról 1919*. A köt. összeál. Milei György. Budapest 1969; Milei György, *Slovenská republika rád. Dokumenty*. Bratislava 1970.

²⁰ L. Tajtáková, *Národnodemokratická revolúcia na východnom Slovensku v roku 1919*. Bratislava 1972.

²¹ M. Popovič, *K ohlasu Maďarskej republiky rád a Slovenskej republiky rád na Spiši*. Spoločenskovedný zborník FF UPJŠ Prešov, *Historica a sociologica*, roč. I, 1970, str. 3.

²² M. Dzvoník, *Slovenská republika rád a právo národov na samourčenie*. Zborník FF UK Bratislava, *Historica*, roč. XIV, 1963, č. 3, str. 5.

²³ *Ľubochňa – medzník na ceste k založeniu KSC*. Referáty z vedeckej konferencie historikov ÚD KSS, ... o zjazde ľavice soc. dem v Ľubochni 16. 1. 1921. Bratislava 1971.

²⁴ J. Husár, *Zjazd v Ľubochni 1921. Dokumenty*. Bratislava 1969; týž, *Zrod revolučnej strany. Predpoklady, priebeh a význam zjazdu v Ľubochni roku 1921*. Banská Bystrica 1970.

²⁵ L. Holotík, *Ľubochňiansky zjazd ľavice soc. dem. – významný medzník na ceste k založeniu KSC*. Bratislava 1971.

²⁶ T. Kováčiková, *Ľubochňa 1921–1971*. Zborník. Bratislava 1971.

²⁷ H. Gebauerová, A. Pražský, *Vývoj čs. hospodárstva 1918–1945*. Bratislava 1960.

²⁸ P. Rapoš, *Priemysel Slovenska za kapitalizmu*. Bratislava 1957 – recenzia M. Strhan, *HČ*, roč. VII, 1959, č. 1; týž, *K niektorým otázkam ekonomického postavenia Slovenska za kapitalizmu*. *Ekonomický časopis* VI, č. 5; M. Strhan, *O hospodárskom vývine Slovenska za kapitalizmu*. *HČ*, roč. VII, 1958, č. 2.

mickom prehľade *Polstoročie Slovenska v spoločnej vlasti*,²⁹ v práci J. Kollára,³⁰ v štúdiách M. Strhana,³¹ O Pálovej,³² V. Němcovej,³³ Zhrnutie doterajších poznatkov prináša J. Faltus³⁴ v práci *Prehľad hospodárskeho vývoja na Slovensku v rokoch 1918–1945*. K poznaniu situácie na východnom Slovensku prispieva svojou štúdiou o sociálnom postavení pracujúcich bývalého prešovského kraja za predmníchovskej republiky a za tzv. slovenského štátu V. Skrip.³⁵

K novému pohľadu na hospodárske problémy prispeje predovšetkým analýza archívneho materiálu a štúdium jednotlivých oborov priemyslu.³⁶

Agrárne problémy sú doteraz menej spracované ako dejiny priemyslu, čo je veľký nedostatok vzhľadom k agrárnej podstate predmníchovského Slovenska. Máme len niekoľko celkových prehľadov o postavení roľníctva za kapitalizmu od M. Faltana,³⁷ S. Fišera,³⁸ S. Cambela,³⁹ štúdie K. Slivku,⁴⁰ V. Plevzu.⁴¹ Roľnícka otázka sa tu však spracúva buď iba zbežne – ako úvod k problematike po roku 1945 (S. Cambel), alebo z hľadiska vytvárania zväzku robotníkov a roľníkov. Viac do hĺbky idú autori práce *Komunistická strana Československa a roľnícka otázka na Slovensku* – V. Plevza, L. Vebr, S. Cambel,⁴² i keď vzhľadom na to, že sa zaoberajú roľníckou otázkou od vzniku republiky až po súčasnosť, nemôžu medzivojnovému obdobiu venovať takú pozornosť, akú by si zaslúžilo.

Prác, ktoré by rozoberali jednotlivé udalosti či javy, máme tiež málo – štúdie V. Plevzu,⁴³ Z. Holotíkovej,⁴⁴ E. Paulínyi.⁴⁵ Je potrebné venovať sa štúdiu nielen

²⁹ *Polstoročie Slovenska v spoločnej vlasti. Statistika – ekonomický prehľad* (red. J. Mareček). Bratislava 1969.

³⁰ J. Kollár, *Hospodársky vývoj Slovenska (1918–1970)*. Bratislava 1971.

³¹ M. Strhan, *K niektorým otázkam hospodárskeho vývinu Slovenska v rokoch 1918 až 1938*. HČ, roč. IX, 1961, str. 201; týž, *Kríza priemyslu na Slovensku v r. 1921 až 1923*. Bratislava 1960.

³² O. Pálová, *Úvahy o problémoch hospodárskeho rozvoja Slovenska v rokoch 1918 až 1938*. Zborník pedagogickej fakulty UKo v Trnave 1970. Spoločenské vedy, História 2, str. 63; táž, *Poznámky k sociálnemu a hospodárskemu vývinu Slovenska v r. 1929–1938*. Zborník pedagog. fak. v Trnave 1971, História 3, str. 111.

³³ V. Němcová – Z. Němec, *K vývinu priemyslu na východnom Slovensku v r. 1924–1929*. Nové obzory 1963, str. 133–162.

³⁴ J. Faltus, *Prehľad hospodárskeho vývinu na Slovensku v r. 1918–1945*. Bratislava 1969.

³⁵ V. Skrip, *K otázke sociálneho postavenia pracujúcich bývalého prešovského kraja za predmníchovskej republiky a za tzv. slovenského štátu*. Zborník FF UPJŠ Prešov, roč. 1, 1960, str. 180.

³⁶ M. Strhan, *Živnostenská banka na Slovensku v rokoch 1918–1938*. HČ XV, 1967, č. 2, str. 177; týž, *Odbúravanie banského a železiarskeho priemyslu na Slovensku v rokoch 1921–1923*. HČ II, 1954, č. 3, str. 316.

³⁷ M. Faltan, *Cesta slovenského roľníctva k socializmu*. Bratislava 1956.

³⁸ S. Fišera, *O vzniku a upevňovaní roľnícko-roľníckeho zväzku*. Bratislava 1956.

³⁹ S. Cambel, *Agrárna otázka na Slovensku a naša revolúcia*. Bratislava 1958.

⁴⁰ K. Slivka, *Roľnícka otázka na Slovensku v období V. zjazdu KSČ*. Bratislava 1959; týž, *Roľnícka otázka v ČSR v období VI. zjazdu KSČ*. Zborník prác katedier spoločenských vied na slovenských vysokých školách, Bratislava 1953.

⁴¹ V. Plevza, *Agrárna otázka na Slovensku v predmníchovskej republike*. HČ, roč. IX, 1961, str. 229.

⁴² V. Plevza, L. Vebr, S. Cambel, *KSČ a roľnícka otázka na Slovensku*. Bratislava 1961.

⁴³ V. Plevza, *K niektorým otázkam agrárnej krízy v r. 1928–1934 na Slovensku*. HČ VII, 1959, č. 2, str. 203; týž, *Revolučné hnutie zemerobotníkov na Slovensku v rokoch 1929–1938*. Bratislava 1960; týž, *Strajk zemerobotníkov na Slovensku v máji 1929*. ČSCh VII, 1959, č. 2, str. 242.

⁴⁴ Z. Holotíková, *Strajk poľnohospodárskych robotníkov v r. 1929*. HČ III, 1955, č. 3; táž, *Zo života a bojov poľnohospodárskych robotníkov 1921–1929*. Bratislava 1959.

⁴⁵ E. Paulíny, *Vzbura roľníkov v Čertiznom a Habure r. 1935*. HČ, roč. I, 1953, č. 2, str. 279; týž, *Mzdové pomery poľnohospodárskych robotníkov na Slovensku v r. 1929–1934*. Zborník FF UK Bratislava, Historica, roč. XI, 1960.

postavenia roľníckeho proletariátu, ale aj stredných roľníkov, skúmať výrobné oblasti, tržné pomery, cenovú a colnú politiku jednotlivých vlád. Iba tak bude možné objektivne zachytiť triednu diferenciáciu dediny a podstatu roľníckej otázky.

Účastní konferencie o otázkach politického a hospodárskeho vývoja Slovenska za predmníchovskej republiky⁴⁶ zdôraznili tesnú spätosť sféry hospodárskej s politickou. Zatiaľ čo prvá, i keď s mnohými nedostatkami, ale predsa je z veľkej časti spracovaná, inak je tomu s politickými dejinami, kde je pomerne málo prác a niektoré problémy nie sú ani čiastočne spracované.

Z politických strán na Slovensku v predmníchovskej republike bolo najviac pozornosti venovanej dejinám KŠC a HSLS. Ostatné strany sa dostávajú do popredia až v poslednom desaťročí. Spoluprácu strán v klube slovenských poslancov si všíma L. Lipscher.⁴⁷ Jednotlivými stranami sa zaoberajú len dielčie štúdie N. Krajčovičovej⁴⁸ o Slovenskej národnej strane pod vedením dr. E. Stodolu (1921–1922), k vzniku agrárnej strany sa vzťahuje štúdia V. Zubereca.⁴⁹ Veľkým prínosom sú štúdie A. Bartlovej o centralistických stranách a ich postoji k riešeniu slovenskej otázky,⁵⁰ ako i spolupráci buržoázných politických strán na Slovensku v rokoch 1930–1935,⁵¹ ktoré ukazujú nielen zložitú štruktúru slovenskej spoločnosti a neschopnosť jej jednotného postupu, ale aj jej v podstate neúspešné pokusy o spoluprácu s českými stranami.

Vzhľadom na nedostatočné spracovanie buržoáznej ideológie sú štúdie V. Wagnera⁵² o ideológii dr. M. Hodžu a V. Kuliška⁵³ o úlohe čechoslovakizmu vo vzťahu Čechov a Slovákov skutočným prínosom. Kulišek však v snahe zachytiť čechoslovakizmus u jednotlivých strán zostáva na povrchu problémov, nezachytáva diferencovanosť vývoja v ich názoroch. Je potrebné upozorniť na nedostatok väčšiny prác týkajúcich sa ideje čechoslovenského národa, či censtalistov vôbec, neberie sa ohľad na názorovú diferenciáciu jej predstaviteľov, predovšetkým Hodžovej koncepcie národa, nacionalizmu i názorov na riešenie národnostnej otázky od predstáv Beneša a Dénera.

Nebudeme môcť obsiahnuť celú zložitú situáciu na Slovensku v medzivojnovom období, ak sa obmedzíme v štúdiu len na dve politické strany, na komunistickú a HSLS. Musíme mať jasno i o agrárnej, soc. demokratickej strane, o rôznych filiálkach českých buržoázných strán, o politike národnostných menšín – maďarskej, nemeckej, ukrajinskej.

Dejiny Slovenskej ľudovej strany sú zachytené v prehľadoch, ako napr. v zborníku vedeckej konferencie o ľudáckej poriadanej FF UK v Bratislave,⁵⁴ v práci J. Stanka *Zrada a pád*,⁵⁵ v úvodných kapitolách knihy o ľudáckej autonómii od L. Lipschera,⁵⁶ ako i v práci J. Danáša.⁵⁷ Popri starších prácach o autonomistickom hnutí postave-

⁴⁶ *Konferencia o otázke politického a hospodárskeho vývoja na Slovensku za predmníchovskej republiky, konaná 25.–27. októbra 1960 v Smoleniciach, pozri zprávu v ČSČH IX, 1961, str. 628.*

⁴⁷ L. Lipscher, *Klub slovenských poslancov v r. 1918–1920*. HČ XVI, 1968, č. 2, str. 133.

⁴⁸ N. Krajčovičová, *Slovenská národná strana pod vedením dr. E. Stodolu (1921 až 1922)*. HČ XVIII, 1970, str. 17.

⁴⁹ V. Zuberec, *Príspevok k dejinám vzniku agrárnej strany na Slovensku (1918 až 1921)*. HČ XV, 1967, č. 4, str. 573.

⁵⁰ A. Bartlová, *Centralistické strany na Slovensku a ich postoj k riešeniu slovenskej otázky*. Zborník FF UK Bratislava, Historica, roč. XXII, 1971, *Slovenská otázka a stredná Európa v novovekých dejinách*, str. 233.

⁵¹ A. Bartlová, *Spolupráca buržoázných politických strán na Slovensku v rokoch 1930–1935*. ČSČH, roč. XXII, 1974, č. 4, str. 478–503.

⁵² V. Wagner, *O buržoáznej ideológii dr. M. Hodžu*. Slovenský filozofický časopis, roč. XV, č. 2, str. 131.

⁵³ V. Kulišek, *Úloha čechoslovakizmu vo vzťahoch Čechů a Slováků (1918–1938)*. HČ, roč. XII, 1964, str. 50.

⁵⁴ *Protí prežitkom ľudáctva*. Bratislava 1954.

⁵⁵ I. Stanek, *Zrada a pád*. Praha 1958.

⁵⁶ L. Lipscher, *Ľudácka autonómia – ilúzia a skutočnosť*. Bratislava 1957.

⁵⁷ J. Danáš, *Ľudácky separatizmus a hitlerovské Nemecko*. Bratislava 1963.

ných na archiváliach domácich, ale i maďarských a nemeckých, treba vyzdvihnúť štúdiu Z. Holotíkovej,⁵⁸ ktorá rozoberajúč činnosť ľudáckych odborov v radoch robotníckej triedy preniká do zatiaľ nedostatočne spracovanej problematiky.

Práce o HSLS je charakteristické, že rozoberajú väčšinou politickú líniu strany, programy, postoje jej vodcov, menej sa však venujú analýze koreňov ľudáctva, príčinám, ktoré umožnili prevahu tejto strany v politickom živote Slovenska. Nedostatočne je určený aj vzťah HSLS k ostatným stranám, nielen slovenským, ale aj českým, zvlášť zaujímavý by bol rozbor jej postoja k programom a politike, predovšetkým národnostnej, menšinových strán.

Druhá polovica päťdesiatych rokov tvorí začiatok intenzívneho spracovania problémov týkajúcich sa dejín KSČ na Slovensku, revolučného hnutia, hnutia mládeže. V šesťdesiatych rokoch vznikajú práce prispievajúce k rehabilitácii davistov. Pozrime sa, do akej miery je tá-ktorá problematika v našej historiografii spracovaná.

Celkový pohľad na dejiny KSČ na Slovensku sme dlho postrádali. Štúdie z dejín KSČ a robotníckeho hnutia, ktoré vyšli v roku 1968, sa zameriavali len na roky 1917 až 1923.⁵⁹ Máme radu štúdií a prác týkajúcich sa jednotlivých etáp vývoja na Slovensku — o bolševizácii strany (Z. Holotíková,⁶⁰ J. Pleva⁶¹), Gosiorovského štúdiu o Slovensku a V. zjazde KSČ,⁶² o význame plešiveckej konferencie píše J. Pleva,⁶³ práce M. Filu⁶⁴ a J. Ušiaka⁶⁵ sa týkajú postoja KSČ v období rozpadu republiky. Konečne roku 1971 vychádza *Prehľad dejín KSČ na Slovensku*, ktorý zostavil V. Plevza⁶⁶ a kol. Je to prvý pokus o spracovanie dejín nášho revolučného hnutia, prvý krok k syntetickým dejinám KSČ na Slovensku.

F. Sivák⁶⁷ v štúdiu o činnosti poslancov KSČ v NZ v rokoch 1920–1925 upozorňuje o. i. i na skutočnosť, že poslanci podávali radu návrhov na zlepšenie vnútornej situácie, venovali veľkú pozornosť aj riešeniu národnostnej otázky i slovenskej. Vzťah KSČ k slovenskej otázke nenachádzame v prácach ojedineky, pretože tvoril jeden zo základných problémov, ku ktorým KSČ musela zaujať zásadné stanovisko. V našej historiografii nájdeime práce zaoberajúce sa rôznymi obdobiami riešenia národnostnej otázky v KSČ, o B. Šmeralovi a slovenskej otázke, o revolučnom hnutí a národnostnej otázke na Slovensku v dvadsiatych rokoch, o národnostnej politike KSČ na konferencii v Banskej Bystrici v roku 1937⁶⁸ atď. Patrí sem i Gosiorovského štúdia⁶⁹ o niektorých otázkach vzťahu Čechov a Slovákov v politike KSČ, Holotíkova⁷⁰ *Slovenská otázka v KSČ*, ktorá tvorí akúsi subsumáciu všeobecných poznatkov o tejto problematike až do súčasnosti. V roku 1971 vychádza Plevzova práca *Československá štát-*

⁵⁸ Z. Holotíková, *K činnosti ľudáckych odborov na Slovensku v radoch slovenskej robotníckej triedy (1921–1945)*. HČ, roč. IX, 1961, č. 1, str. 50.

⁵⁹ *Štúdie z dejín KSČ a robotníckeho hnutia na Slovensku (1917–1923)*. Bratislava 1968.

⁶⁰ Z. Holotíková, *Bolševizačný proces KSČ v rokoch 1924–1929*. HČ, roč. V, 1957, č. 2, str. 204.

⁶¹ J. Pleva, *Príspevok k dejinám bolševizácie na Slovensku a na Zakarpatsku*. Bratislava 1962.

⁶² M. Gosiorovský, *Slovensko a V. zjazd KSČ*. ČSČH, roč. I, 1953, str. 4.

⁶³ J. Pleva, *Význam plešiveckej konferencie v januári 1927*. Zborník prác katedier spoločenských vied na slovenských vysokých školách, Bratislava 1958.

⁶⁴ M. Filo, *Boj KSČ na Slovensku na obranu republiky v rokoch 1937–1938*. Bratislava 1960.

⁶⁵ J. Ušiak, *Boj KSČ s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou o vplyv na masu v období nástupu fašizmu*. Príspevky k dejinám KSČ, roč. III, 1963, č. 5, str. 710 až 729.

⁶⁶ *Prehľad dejín KSČ na Slovensku*. Red. V. Plevza. Bratislava 1971.

⁶⁷ F. Sivák, *Z činnosti poslancov KSČ v NZ v rokoch 1920–1925*. Právnické štúdie 1966, str. 574.

⁶⁸ J. Štefánek, *Významná etapa v národnostnej politike KSČ*. Príspevky k dejinám KSČ, 1962, č. 3, str. 373.

⁶⁹ M. Gosiorovský, *K niektorým otázkam vzťahu Čechov a Slovákov v politike KSČ*. HČ, roč. XVI, 1968, str. 354.

⁷⁰ L. Holotík, *Slovenská otázka v dejinách KSČ*. HČ, roč. XIX, 1971, str. 481.

nosť a slovenská otázka v politike KSC:⁷¹ prispieva rozpracovaním jedného z problémov KSC a KSS ku kompletnejšiemu pohľadu na dejiny komunistickej strany na Slovensku. Mnohé z prác o národnostnej otázke, ktoré vyšli do začiatku šesťdesiatych rokov, nehľadajú chyby a nedostatky v rozbere celkovej prakticko-politickej a teoretickej úrovne strany, v jej možnostiach v danej historickej etape a schopnostiach adekvátne odpovedať na zložité otázky prítomnosti, ale vidia ich predovšetkým v činnosti a chybách jednotlivcov.

K štúdiu dejín KSC významne prispieva aj vydávanie uznesení a dokumentov KSC (zborník dokumentov z obdobia boľševizácie strany), dokumenty o vojenskej politike KSC v rokoch 1930–1945, študijné materiály k dejinám KSC v rokoch 1921–1924. V neposlednej miere je to reedícia protokolov zjazdov KSC vydávaná edíciou Prameny k dejinám KSC.⁷²

Dejiny strany to nie sú len zjazdy, protokoly, rezolúcie, ale predovšetkým revolučné hnutie robotníkov, roľníkov, mládeže. Práve toto sa dostáva do popredia záujmu historikov v poslednom období. Dokazujú to práce M. Gosiorovského,⁷³ V. Plevzu,⁷⁴ M. Strhana,⁷⁵ Z. Holotíkovej⁷⁶ a iné. K celkovému pohľadu na dejiny robotníckeho hnutia prispievajú práce týkajúce sa jednotlivých oblastí Slovenska – južnej časti od Bélu Baláza,⁷⁷ zvláštností vývoja východného Slovenska od L. Tajtáka.⁷⁸ Čiastočne je spracované aj revolučné hnutie našich robotníkov v zahraničí – v Kanade od E. Jakešovej,⁷⁹ v USA – štúdia M. Gosiorovského,⁸⁰ vydané boli aj spomienky slovenských robotníkov na život vo Francúzsku.⁸¹ Vývoj, zmeny v robotníckom telovýchovnom hnutí sleduje v svojej práci J. Perútka.⁸²

Nie všetky z menovaných prác však obstoja pri kritickom pohľade bez pripomienok. Niektorí autori sice zhromaždia materiál týkajúci sa problémov, ktoré ešte neboli vôbec, alebo iba nedostatočne spracované, ale tým ich práca končí.

Nedielnou súčasťou pokrokového hnutia na Slovensku v predmníchovskej republike bola mládež. Rozbor vedúceho postavenia KSC v mládežníckom hnutí, ich spoločný boj proti fašizmu za obranu republiky nachádzame v prácach H. Hrozáni,⁸³ dejinám

⁷¹ V. Plevza, *Československá štátnosť a slovenská otázka v politike KSC*. Bratislava 1971.

⁷² *Padesát let KSC v usneseních a dokumentech*, 2. sv. Praha 1971; *Za boľševickú orientáciu KSC*. Bratislava 1953; V. Fejlek, *Dokumenty o vojenskej politice KSC v letech 1930–1945*. Praha 1971; *Protokoly sjezdů KSC*. Praha 1958; *Protokol VII. sjezdu KSC 11.–14. 5. 1936*. Edícia Prameny k dejinám KSC, 1967; *Protokol V. řádného sjezdu KSC 18.–23. února 1929*. Praha 1971.

⁷³ M. Gosiorovský, *Príspevok k dejinám slovenského robotníckeho hnutia*. Bratislava 1951.

⁷⁴ V. Plevza, *K niektorým otázkam vývinu komunistického hnutia za predmníchovskej CSR*. HČ, roč. III, 1965, str. 489; V. Plevza, *KSC a revolučné hnutie na Slovensku 1929–1938*. Bratislava 1965.

⁷⁵ M. Strhan, *K postaveniu priemyselných robotníkov na Slovensku v rokoch 1921–1929*. HČ, roč. VII, 1959, str. 27.

⁷⁶ Z. Holotíková, *Sociálna otázka a sociálne zápasy v predmníchovskej Československej republike*. Bratislava 1971.

⁷⁷ Balázs Béla, *Mielőtt elfelejteném... (Adalékok a délszlovákiai munkásmozgalom történetéhez)*. Bratislava 1973.

⁷⁸ L. Tajták, *Revolučné prejavy ľudu na východnom Slovensku v roku 1918 za pripojenie k CSR*. Nové obzory, Prešov 1968, str. 75.

⁷⁹ E. Jakešová, *K histórii slovenského robotníckeho hnutia v Kanade do roku 1938*. Zborník FF UK Bratislava, Historica, roč. XVII, 1966, str. 48.

⁸⁰ M. Gosiorovský, *K histórii slovenského robotníckeho spolku v USA*. Zborník FF UK Bratislava, Historica, roč. XII–XIII, 1961–1962.

⁸¹ J. Ludrovský, *Žili sme vo Francúzsku. Spomienky slovenských robotníkov na život vo Francúzsku v rokoch 1923–1945*. Bratislava 1969.

⁸² J. Perútka, *Robotnícke telovýchovné hnutie na Slovensku*. Bratislava 1971.

⁸³ H. Hrozáni, *O vedúcej úlohe KSC v mládežníckom hnutí 1921–1929*. Zborník FF UK Bratislava, Historica, roč. XII–XIII, 1961–1962; *týž, Slovenská mládež v obrane republiky proti fašizmu a vojne*. Bratislava 1956.

Komsomolu na Slovensku venuje pozornosť H. Tkadlečková,⁸⁴ M. Rošková⁸⁵ v svojej štúdií o politickom rozvrstvení vysokoškolskej mládeže poukazuje na odraz politických bojov medzi stranami v myslení vysokoškolskej mládeže, jej diferenciácia bola postavená na tom istom základe, ako u politických strán. K postaveniu študentov a mládeže vôbec medzi dvoma vojnami sa viažu práce D. Záhorskej-Čiernej⁸⁶ a J. Červinky,⁸⁷ ako aj zborníky dokumentov (*Revolučná mládež v boji o dnešok*⁸⁸ a *Dějiny pokrokového hnutí mládeže v Československu*⁸⁹).

Práce vzniklé do roku 1962 sú pod vplyvom odsúdenia buržoázneho nacionalizmu, davistov. Názory tejto skupiny, ich skutočné postoje, miesto, ktoré si v dejinách nášho národa vydobyli, znovu hodnotia V. Plevza,⁹⁰ Š. Drug,⁹¹ nachádzame ich v spomienkach a štúdiách o DAV-e.⁹² Príslušníci DAV-u sú rehabilitovaní, vychádzajú práce venované V. Clementisovi, zborník jeho listov,⁹³ spomienky na neho od J. Bolfíka.⁹⁴ Clementisovi je venovaná aj práca Z. Holotíkovej a V. Plevzu,⁹⁵ zameraná skôr popularizačne ako historicky. Oveľa hlbšie prenikneme do Clementisových myšlienok a postojov pomocou práce *Vzduch našich čias*,⁹⁶ ktorá obsahuje súpis jeho článkov, statí, polemík a prejavov v rokoch 1922–1938. Rovnako je významné aj vydanie súpisu politických článkov a prejavov ďalšieho predstaviteľa DAV-u L. Novomeského pod názvom *Znejúce zvony a Čestná povinnosť*,⁹⁷ ako i práce venované E. Urxovi⁹⁸ a Jánovi Švermovi.⁹⁹ Rada problémov je prehodnocovaná, stretáme sa napríklad s kritickým hodnotením plešiveckého hnutia, jeho nedostatočnej organizovanosti, pasivity funkcionárov KSC, pričom nedochádza k podceňovaniu jeho významu (napr. práca Jána Plevu *Príspevok k dejinám bolševizácie KSC na Slovensku a na Zakarpatskej Ukrajine*¹⁰⁰ i v *Prehľade dejín KSC na Slovensku* od V. Plevzu¹⁰¹).

Jedným z nedoriešených problémov v dejinách KSC je požiadavka autonómie či federácie VI. zjazdom KSC (V. Plevza¹⁰² se domnieva, že išlo o žiadanie federácie,

⁸⁴ H. Tkadlečková, *Dejiny Komsomolu na Slovensku (1918–1938)*. Bratislava 1964.

⁸⁵ M. Rošková, *Politické rozvrstvenie vysokoškolákov na Slovensku v rokoch 1934 až 1938*. HC, roč. XVI, 1968, č. 1, str. 41.

⁸⁶ D. Záhorská, *Študentstvo v boji. Slovenské študentstvo v boji proti fašizmu a ľudáctvu v predvojnových rokoch*. Bratislava 1968.

⁸⁷ J. Červinka, *Vytváranie vysokoškolských centier v Československu v rokoch 1918–1968 a ich kvalifikácia*. Zborník PF UK Trnava, História 3, 1971, str. 129.

⁸⁸ *Revolučná mládež na Slovensku v boji o dnešok. Zborník dokumentov... v rokoch 1921–1938*. Zostavila Z. Holotíková, Bratislava 1958.

⁸⁹ *Dějiny pokrokového hnutí mládeže v Československu*, I, II. Zpracoval V. Bartoň a kol., Praha 1967.

⁹⁰ V. Plevza, *Príspevok k činnosti davistov v revolučnom hnutí za predmníchovskej republiky*. HC, roč. XII, 1964, str. 1; týž, *Davisti a KSC*. Nová mysl 1964, č. 6, str. 716; týž, *Davisti v revolučnom hnutí*. Bratislava 1965.

⁹¹ Š. Drug, *DAV a davisti*. Bratislava 1965.

⁹² *DAV... Spomienky a štúdie*. Bratislava 1965.

⁹³ V. Clementis, *Ďaleko od teba* (Zborník listov). Zost. V. Clementisová, doslov V. Plevza. Bratislava 1972.

⁹⁴ J. Bolfík, *Poznali sme jeho tvár. Spomienky na VI. Clementisa*. Bratislava 1972.

⁹⁵ Z. Holotíková–V. Plevza, *Vladimír Clementis*. Bratislava 1968.

⁹⁶ V. Clementis, *Vzduch našich čias. Články, state, prejav, polemiky*. Zostavila Z. Holotíková, úvod L. Novomeský; 1. zv. r. 1922–1934, 2. zv. r. 1934–1938. Bratislava 1967.

⁹⁷ L. Novomeský, *Znejúce zvony. Výber z politických statí a článkov 1924–1932*. Zost. K. Rosenbaum. Bratislava 1969; týž, *Čestná povinnosť. Výber z politických statí a článkov 1933–1934*. Zost. K. Rosenbaum. Bratislava 1969.

⁹⁸ *E. Urx 1903–1942*. Martin 1972.

⁹⁹ A. Ježek, *Jan Šverma*. Bibliografie. Produkce 1923–1944. Praha 1971.

¹⁰⁰ J. Pleva, *Príspevok k dejinám bolševizácie KSC na Slovensku a na Zakarpatskej Ukrajine*. Bratislava 1962, str. 152.

¹⁰¹ V. Plevza, *Prehľad dejín KSC na Slovensku*. Bratislava 1971, str. 155–156.

¹⁰² V. Plevza, *Československá štátnosť a slovenská otázka v politike KSC*. Bratislava 1971, str. 124.

M. Gosiorovský¹⁰³ však zdôrazňuje tú časť protokolu zjazdu, v ktorej sa hovorí o autonómii). Pozjazdové dokumenty a celková línia strany inklinuje k federácii. Celý problém však zastáva naďalej otvorený.

Spomenuli sme len niektoré okruhy problémov v dejinách KSČ a revolučného hnutia na Slovensku. Ukázalo sa, že šesťdesiate roky prinášajú nielen rehabilitáciu davistov, ale predovšetkým rozšírenie problematiky, hlbší a obsiahlejší pohľad na problémy.

Je potrebné znovu zdôrazniť, že historická práca, nech už spracúva akékoľvek obdobie, vyžaduje si prisnú kritiku a správnu interpretáciu prameňov, a to bez ohľadu na to, či je určená širokej verejnosti, alebo užšiemu kruhu odborných pracovníkov.

Susedné štáty sa snažili využiť neschopnosť predmníchovskej republiky riešiť národnostnú otázku a zasahujú prostredníctvom menšinového hnutia do vývoja v štáte. I vzhľadom na túto skutočnosť prechádzali vzťahy Slovenska k Maďarsku, ale i k Poľsku skutočne zložitým vývojom. Vzťahy slovensko-poľské analyzujú v poslednom období naši i poľskí historici — A. Bartlová,¹⁰⁴ H. Batowski,¹⁰⁵ A. Sklarska-Lohmanová,¹⁰⁶ W. Balcerak,¹⁰⁷ Maďarské agresívne plány voči Československu v rokoch 1920—1939 rozoberajú M. Szinai a L. Szücs.¹⁰⁸ Postojom Maďarska a Poľska pri príprave a priebehu mníchovských udalostí pomáhajú objasniť práce Černogurského,¹⁰⁹ edícia diplomatických aktov maďarskej zahraničnej politiky.¹¹⁰

Základnú orientáciu o maďarskej otázke v ČSR získame z Purgatovej práce *Od Trianonu po Košice*.¹¹¹ Vzhľadom na pomerne dlhý časový úsek, ktorým sa autor zaoberá, nepostihuje do hĺbky všetky problémy súvisiace s maďarskou menšinou. Procesom vzniku maďarských buržoázných strán na Slovensku a ich činnosti do podpisania Trainonskej mierovej zmluvy sa najnovšie zaoberá Robert Šavel.¹¹²

Nemožno však o maďarskej menšine na Slovensku hovoriť len vo vzťahu k revizionizmu a iredente, pretože bola tak isto vnútorné diferencovaná, ako celá slovenská spoločnosť. A práve o maďarských pokrokových silách píše v svojich štúdiách Dezider Cszizmadia.¹¹³ Veľkým prínosom v tejto oblasti je zborník *Magyarok Csehszlovákia-ban*,¹¹⁴ ktorý obsahuje príspevky a spomienky na účasť maďarských komunistov v ČSR v revolučnom hnutí od roku 1917 až po obdobie budovania socializmu. Príspevkom k dejinám robotníckeho hnutia na južnom Slovensku sú aj práce Bélu Ba-

¹⁰³ M. Gosiorovský, *Predstavy o štátoprávnom postavení Slovenska v rokoch 1914 až 1939*. Zborník FF UK Bratislava, Historica, roč. XXII, 1971, str. 191.

¹⁰⁴ A. Bartlová, *Slovensko-poľské vzťahy v r. 1919—1938*. HČ, roč. XX, 1972, str. 263.

¹⁰⁵ H. Batowski, *Slowacja w polityce polskiej 1918—1945*. Zborník FF UK Bratislava, Historica, roč. XX, 1971, *Slovenská otázka a stredná Európa v novovekých dejinách*, str. 283.

¹⁰⁶ A. Szklarska-Lohmanová, *Záujem Poľska o Slovensko v r. 1918—1930*. Historické štúdie XV, 1970, str. 215.

¹⁰⁷ W. Balcerak, *Integračné koncepcie v poľskej zahraničnej politike v rokoch 1918 až 1939*. HČ, roč. XIX, 1971, str. 248.

¹⁰⁸ M. Szinai—L. Szücs, *Príspevok k dejinám nemeckých a maďarských agresívnych plánov proti Československu v r. 1920—1939*. HČ, roč. XIV, 1966, str. 595.

¹⁰⁹ P. Černogurský, *Deklarácia o únii Slovenska s Poľskom z 28. septembra 1938*. HČ, roč. XVI, 1968, str. 407.

¹¹⁰ *Diplomáciai iratok Magyarorszáig külpolitikájához 1936—1945. A müncheni egyezmény létrejötte és Magyarország külpolitikája 1936—1938*. Budapest 1965.

¹¹¹ J. Purgat, *Od Trianonu po Košice. K maďarskej otázke v ČSR*. Bratislava 1970.

¹¹² R. Šavel, *Vznik a činnosť maďarských buržoázných strán na Slovensku do podpisania Trianonskej mierovej zmluvy*. Zborník marxizmu-leninizmu, Dejiny robotníckeho hnutia, UK Bratislava, roč. IV, 1973, str. 19.

¹¹³ D. Cszizmadia, *Maďarský pracujúci ľud v ČSR v boji proti nastupujúcemu fašizmu v r. 1934—1935*. HČ, roč. VI, 1958, str. 338; t ý ž, *K problémom vzťahov československých a maďarských pokrokových síl medzi dvoma svetovými vojnami (1918 až 1938)*. HČ, roč. XVIII, 1970, str. 406.

¹¹⁴ *Magyarok Csehszlovákia-ban. Tanulmányok és viszemlékezések*. Bratislava 1969.

lázsa¹¹⁵ a Józsefa Kissa.¹¹⁶ Okrem uvedených autorov sa systematicky maďarskou problematikou u nás zaoberá J. Zvara,¹¹⁷ sústreďuje sa však na obdobie pomníchovské. V práci L. Tilkovszkého *Revízió és nemzetiség politika magyarországon 1938–1941*¹¹⁸ sa stretáme s rozborom národnostnej a hospodárskej politiky na južnom Slovensku, Zakarpatskej Ukrajine a Sedmihradsku, teda na územiach, ktoré v roku 1938 Maďarsko získalo (je to dôkaz, že súčasní maďarskí historici sa vracajú k ožehavým témam v snahe o ich objektívne zhodnotenie).

Nemecká menšina na Slovensku síce nebola tak početná ako v Čechách, zohrala však v predmníchovskej republike významnú úlohu. Vo väčšine prác o nemeckej menšine v Československu sa o slovenských Nemcoch hovorí len okrajovo. Vidíme to v práci J. Césara—B. Černého¹¹⁹ *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938* i v ich štúdií¹²⁰ o iredentistickom hnutí nemeckých buržoaznych nacionalistov. Rovnako je to i v prácach V. Krála¹²¹ o Nemcoch v ČSR, ako i A. Szefera¹²² o nemeckej menšine v Poľsku a ČSR.

Problémy nemeckého menšinového hnutia na Slovensku sú zatiaľ nedostatočne spracované. Pozornosť sa venuje skúmaniu postoja a spolupráce Nemcov a Maďarov na Slovensku, vzťahom ich politických strán. E. K. Jahn¹²³ sa snaží zachytiť postavenie Nemcov na Slovensku v širšom zbere — včetně ich sociálne, hospodárskej, náboženskej štruktúry, vzťahu maďarského patriotizmu a nemeckého nacionalizmu, nemeckých strán na Slovensku, ich politiky, prenikanie sudetonemeckých strán na Slovensko. Fašizácie nemeckej menšiny na Slovensku sa dotýkajú v práci o nemeckej otázke v Československu Holotík, Lipták, Kropilák.¹²⁴

Zaujímavé by bolo určiť špecifiká vývoja spišských Nemcov, ich ideológie, analyzovať programy nemeckých strán a porovnať ich so situáciou v ostatných stranách na Slovensku, určiť odlišnosti a ich dôvody. Porovnať vývoj menšín na Slovensku, a to nielen maďarskej a nemeckej, ale i otázku Rusínov na východnom Slovensku, ktorá je zatiaľ nedostatočne spracovaná.

Súčasťou národnostnej otázky v predmníchovskej republike je okrem problémov menšín aj slovenská otázka, ako determinujúci faktor vzťahu Čechov a Slovákov. Patrí medzi problémy, ktorým je v poslednom desaťročí venovaná zvýšená pozornosť.

Vznikli práce J. Pašiaka¹²⁵ *Riešenie slovenskej národnostnej otázky*, Sama Faltana¹²⁶ *Slovenská otázka v Československu*, Plevzova¹²⁷ *Československá štátnosť a slovenská otázka v politike KSC*, ktoré sú pokusom určiť podstatu, formy prejavu a mož-

¹¹⁵ Balázs Béla, *Mielőtt elfelejténém... (Adalékok a délszlovákiai munkásmozgalom történetéhez)*. Bratislava 1973.

¹¹⁶ Kiss József, *Vállvetve. A CSKP harca Dél-Szlovákiában az elző köztársaság idején*. Bratislava 1971.

¹¹⁷ J. Zvara, *Niektoré otázky postavenia maďarskej národnosti v Československu do roku 1948*. Zborník FF UK Bratislava, Historica, roč. XIII, 1963; týž, *Vývoj politického postavenia maďarskej národnostnej skupiny*. Přehled vědecké a pedagogické práce kateder marxismu-leninismu, 1964, č. 5, str. 7.

¹¹⁸ L. Tilkovszki, *Revízió és nemzetiség politika magyarországon 1938–1941*. Budapest 1967; týž, *Južné Slovensko v r. 1938–1945*. Bratislava 1972.

¹¹⁹ J. César—B. Černý, *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*, I, II. Praha 1962.

¹²⁰ J. César—B. Černý, *Iredentistické hnutí německých buržoazních nacionalistů v ČSR v letech 1918–1929*. ČSČH, roč. IX, 1961, str. 789.

¹²¹ V. Král, *Die Deutschen in der Tschechoslowakei 1933–1947. Dokumentenversammlung*. Praha 1964.

¹²² A. Szefer, *Mniejszość niemiecka w Polsce i w Czechosłowacji w latach 1933–1938*. Katowice—Kraków 1967.

¹²³ E. K. Jahn, *Die Deutschen in der Slowakei in den Jahren 1918–1929. Ein Beitrag zur Nationalitätenproblematik*. München 1971.

¹²⁴ L. Holotík—L. Lipták—M. Kropilák, *Nemecká otázka a Československo 1938–1961*. Bratislava 1962.

¹²⁵ J. Pašiák, *Riešenie slovenskej národnostnej otázky*. Bratislava 1962.

¹²⁶ S. Faltan, *Slovenská otázka v Československu*. Bratislava 1968.

¹²⁷ V. Plevza, *Československá štátnosť a slovenská otázka v politike KSC*. Bratislava 1971.

nosti riešenia slovenskej otázky. V Slovensku v 20. storočí sleduje L. Lipták¹²⁸ vývoj Slovenska od nástupu moderných politických hnutí až po súčasnosť, a to z hľadiska snáh slovenského národa o svojbytnosť. Autorove názory sú však často nekritické, so silnou dávkou tendenčnosti. K postihnútiu špecifík slovenskej otázky, všetkých jej prejavov a dôsledkov v slovenskej spoločnosti, pomohla výmena názorov medzi historikmi, ktorá je zachytená v dvoch významných zborníkoch. Prvý z nich — *Slováci a ich národný vývin*¹²⁹ — obsahuje príspevky k národotvornému procesu Slovákov prednesené na V. zjazde slovenských historikov v Banskej Bystrici. Druhý zborník — *Slovenská otázka a stredná Európa v novovekých dejinách*¹³⁰ — ukazuje štátoprávne snahy Slovákov od 19. storočia až po rok 1949. Slovenská otázka je tu zachytená nielen v svojom vývoji, ale zároveň z hľadiska medzinárodného, právneho, hospodárskeho, sociálneho i politického. Práve široká báza, na ktorej je slovenská otázka v oboch zborníkoch postavená, umožňuje komplexnejší pohľad na túto problematiku.

Vo väčšine prác sa pri spracovávaní problémov súvisiacich so slovenskou otázkou stretávame s dôrazom na jej ekonomickú stránku, na nedostatky hospodárskeho vývoja Slovenska v mezivojnovom období, ako na jej základ. Nemožno popierať dôležitosť ekonomického faktoru a administratívneho postavenia Slovenska v CSR, nesmieme však zabúdať na ďalšie aspekty slovenskej otázky. Nie je spracovaná na základe ideologického rozboru slovenskej spoločnosti, nie je dostatočne určený vzťah českých strán a českej spoločnosti k slovenským problémom. Často sa dôrazom na význam slovenskej otázky stávajú druhoradými problémy menších. Treba si však uvedomiť, že boli vlastne súčasťou slovenskej otázky, tak ako boli súčasťou slovenskej spoločnosti za predmníchovskej republiky.

Záverom možno konštatovať, že problémy predmníchovského Slovenska sú rozobrané na čoraz širšej základni. Zatiaľ čo v povojnových prácach sa sústredila pozornosť historikov na vojnové udalosti, po roku 1948 rastie záujem o predmníchovské obdobie.

V literatúre sa stretáme až do rokov 1960—1962 a prakticky v mnohých prácach až dodnes — s dôrazom na hospodárske problémy Slovenska. Ekonomická situácia Slovenska skutočne tvorila bázu, na ktorej vyrastala väčšina problémov slovenskej spoločnosti — sociálnych i politických.

Začiatkom šesťdesiatych rokov sa pozornosť historikov sústreďuje na dejiny revolučného hnutia, dejiny KSČ na Slovensku, prínosom sú najmä práce M. Gosiorovského a V. Plevzu. Vznikajú prvé štúdie o centralistických stranách na Slovensku a práce o politickej správe; členovia skupiny DAV sú rehabilitovaní.

V poslednom desaťročí je veľká pozornosť venovaná národnostnej otázke, zvlášť slovenskej otázke. Veľkým prínosom sú oba uvedené zborníky i Plevzove práce predovšetkým pre svoju snahu o komplexný pohľad na slovenskú otázku, ktorý sme v starších prácach postrádali.

V literatúre o HSLS sa často stretáme s dejinami strany ako s dejinami vývoja osobnosti, vodcov, namiesto analýzy podstaty masového hnutia. S dôrazom na úlohu osobnosti sa môžeme stretnúť aj v starších prácach o dejinách KSČ, kde sa chyby a nedostatky hľadajú nie v problémoch všetkých zložiek strany, ale v chybách jednotlivcov. V mnohých prácach o revolučnom hnutí vidíme, že jednotlivé udalosti nie sú zaradené do širšieho kontextu, autori často nedokážu poznatky získané z nazhromaždeného materiálu zobecniť.

Napriek pomerne početnej literatúre o slovenských dejinách v predmníchovskej republike čakajú ešte stále mnohé okruhy problémov na spracovanie. Dôkladnú analýzu by si zaslúžili programi a ideológie soc. demokratickej a agrárnej strany, menšinové strany. Zvlášť zaujímavý by bol rozbor vzťahu HSLS k týmto stranám. Chýbajú tiež štúdie týkajúce sa postoja českej spoločnosti — nielen politických strán, ale všetkých jej zložiek k slovenskej otázke. Cesta k hlbšiemu poznaniu hospodárskej problematiky vedie cez štúdium jednotlivých oborov priemyslu; poľnohospodárskych

¹²⁸ L. Lipták, *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava 1968.

¹²⁹ *Slováci a ich národný vývin* (Zborník materiálov z V. zjazdu slovenských historikov v Banskej Bystrici). Bratislava 1966.

¹³⁰ *Slovenská otázka a stredná Európa v novovekých dejinách*. Zborník FF UK Bratislava, *Historica*, roč. XXII, 1971.

problémov – a to nielen vzhľadom na postavenie roľníckeho proletariátu, ale aj stredných roľníkov, cenovej a colnej politiky jednotlivých vlád atď. I okruh otázok týkajúcich sa dr. František Jordán, CSc. (J.), prof. dr. Jaroslav Kudrna, DrSc. (Ku.), doc. dr. František Mainuš, CSc. (Mai.), prof. dr. Bedřich Šindelář, DrSc. (Šin.) a doc. dr. Josef Válka, CSc. (V.) z katedry historie a archívnictví, doc. dr. Sáša Dušková, DrSc. (Du.), doc. dr. Miroslav Flodr, CSc. (F.) a před svým odchodem do důchodu prof. dr. Jindřich Šebánek, DrSc. (Šeb.) z oddělení archívnictví též katedry, prof. dr. František Hejl, CSc. (H.), doc. dr. Josef Kolečka, CSc. (Kol.) a doc. dr. Richard Pražák, CSc. (P.) z katedry historie a etnografie střední, jihovýchodní a východní Evropy, a prof. dr. Josef Česka, CSc. (Č.) z katedry starověké kultury.

M. Zedníková

DIPLOMOVÉ PRÁCE Z DĚJEPISU A ARCHÍVNICTVÍ OBHÁJENÉ NA FILOZOFICKÉ FAKULTĚ UJEP V BRNĚ V LETECH 1970–1976

Tento přehled navazuje na soupisy, které byly uveřejněny ve Sborníku prací filozofické fakulty brněnské univerzity v ročníku 1967, číslo C 14, na str. 176–183 (za léta 1952–1966) a v ročníku 1970, číslo C 17, na str. 193–196 (za léta 1967–1970).

Vedoucí diplomových prací jsou opět uváděni za bibliografickými údaji zkratkou. Jsou to prof. dr. František Jordán, CSc. (J.), prof. dr. Jaroslav Kudrna, DrSc. (Ku.), doc. dr. František Mainuš, CSc. (Mai.), prof. dr. Bedřich Šindelář, DrSc. (Šin.) a doc. dr. Josef Válka, CSc. (V.) z katedry historie a archívnictví, doc. dr. Sáša Dušková, DrSc. (Du.), doc. dr. Miroslav Flodr, CSc. (F.) a před svým odchodem do důchodu prof. dr. Jindřich Šebánek, DrSc. (Šeb.) z oddělení archívnictví též katedry, prof. dr. František Hejl, CSc. (H.), doc. dr. Josef Kolečka, CSc. (Kol.) a doc. dr. Richard Pražák, CSc. (P.) z katedry historie a etnografie střední, jihovýchodní a východní Evropy, a prof. dr. Josef Česka, CSc. (Č.) z katedry starověké kultury.

1970 (podzimní termín)

a) dějepis

O t a v o v á, Zdeňka (SPZ): *Zemědělství a rolnická hnutí na Hradecku a Rychnovsku ve třicátých letech tohoto století.* 90 stran (J.)

S t o h a n d l o v á, Irena (SPZ): *Komunistické mládežnické hnutí na Třebíčsku ve třicátých letech.* 549 stran (J.)

U h e r, Jiří: *Blok pokrokových politických stran na Moravě v letech 1907–1914.* 171 stran (J.)

1971

a) dějepis

F l o r o v á, Jarmila: *Obecné dějiny v Časopise Národního muzea.* 79 stran (Šin.)

H a m b á l e k, Milan (SPZ): *Národní školství na Rožnovsku v letech 1848–1918.* (Pokus o rozbor a vyhodnocení školních kronik.) 198 stran a obr. přílohy (J.)

H r d l i č k o v á, Miroslava: *První brněnská textilní manufaktura.* 125 stran a 11 příloh (Mai.)

J a r o š o v á, Jitka: *Finanční výnos litomyšlského panství v druhé polovině 17. století.* 150 stran (V.)

K ř e n o v s k á, Věra (SPZ): *Akce „Budujeme Slezsko“ a jiné formy pomoci.* 95 stran (Mai.)

P o t ú č k o v á, Miluše: *Obecné problémy česko-uherských kulturních vztahů na konci 18. a na začátku 19. století.* 223 stran (P.)

b) archívnictví

Č o u p e k, Jiří: *Z přípravy rušení klášterů na Moravě.* 103 strany (Šeb.)

M i č k o v á, Emilie: *Listiny a diplomatáře rajhradského kláštera.* 132 stran (Du.)